

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

”Populismi on gospelsia kansalle”

Vikström, Björn

Published in:
Teologinen Aikakauskirja

Published: 01/12/2021

Document Version
Accepted author manuscript

Document License
Publisher rights policy

[Link to publication](#)

Please cite the original version:

Vikström, B. (2021). ”Populismi on gospelsia kansalle”: Uskonto ja nationalistinen populismi vuorovaikutuksessa. *Teologinen Aikakauskirja*, 126(5), 386-403. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202201148608>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

”Populismi on gospelsia kansalle”. Uskonto ja nationalistinen populismi vuorovaikutuksessa

Perussuomalaisten entinen puheenjohtaja Timo Soini tunnetaan räväkästä ja kansanomaisesta ilmaisutavastaan. Hän ei ole pitänyt katolista uskoaan piilossa poliittisessa toiminnassaan, mutta ei myöskään ole tuonut sitä kovin näkyvästi esille.

Kun Soini päivänpolitiikan jätettyään julkaisi tammikuussa 2020 kirjan *Populismi*, hänen runsaat viittauksensa kristinuskoon ja Raamattuun ovat silmiinpistäviä. Hän väittää muun muassa, että populismi on gospelsia kansalle, että populistisen johtajan puhetyyli on armolahja, että johtajan tulee olla kuin hyvä paimen, ja että populistille kansan ääni on Jumalan ääni.¹ Esimerkkejä uskonnon valjastamisesta populistisiin ja nationalistisiin tarkoituksiin löytyy tätä nykyä melkein maasta kuin maasta. Tässä joukossa Soinin kirja kuuluu maltilliseen päähän.

Tässä artikkelissa analysoin Soinin lisäksi kolmea muuta suomalaista vaikuttajaa, jotka soveltavat erilaisin tavoin ja tarkoituksin populistista retoriikka kutoessaan yhteen vaikutteita kristinuskosta ja nationalismista.

TT, dosentti Juha Ahvio on viimeisten vuosien aikana julkaissut useita kirjoja ja pamfletteja, joissa hän kutsuu konservatiiviset kristityt ja arvokonservatiiviset isänmaalliset suomalaiset yhteiseen taisteluun kodin, uskonnon ja isänmaan puolesta. Ahvio ottaa vahvasti kantaa yhteiskunnallisiin ja moraalisiin kysymyksiin ja puolustaa sitkeästi Perussuomalaisten harrastamaa politiikkaa.

Kenttäpiispa, TT, Pekka Särkiö aiheutti kohun kesällä 2020, kun hän blogissaan Kotimaa24-sivustolla kritisoi kulttuurieliittiä ja mediaa Jumalan antamien yhteiskunnallisten peruspilareiden murentamisesta ja lainasi eräästä romaanista pitkän kappaleen, jossa naisten pyrkimystä emansipaatioon väheksyttiin ja heidän luonnolliseksi tehtäväkseen nähtiin lapsista ja kodista huolehtiminen. Särkiön kirjoittelu edustaa myös suhteellisen yleistä esittämistapaa, jossa populistista retoriikkaa viljellään huumorin varjolla.

TT Pauliina Kainulainen kuuluu suomalaisen ekoteologian uranuurtajiin. Hän on luonut niin kutsutun ”kotoperäisen” kontekstuaalisen teologian, jossa suomalais-ugrilaiselle ajatusmaailmalle, kansalliselle perinteelle ja suomen kielelle annetaan keskeinen rooli, vaikka hän haluaa välttää kansallismielistä itseriittoisuutta. Poliittisesti hän on vaikuttanut vihreissä ja ekologisena aktivistina. Näin ollen hän edustaa täysin erilaisia pyrkimyksiä verrattuna esimerkiksi Soiniin ja Ahvioon, mutta silti hänenkin retoriikastaan löytyy populistisia elementtejä.

Näiden neljän yhteiskunnallisen vaikuttajan profiili, koulutustausta ja kohdeyleisö ovat hyvin erilaisia, mikä tekee heidän keskinäisen vertailemisensa hankalaksi. Soini on poliittinen vaikuttaja, joka retoriikassaan viljelee raamatullisia ilmaisuja. Ahvio, Särkiö ja Kainulainen ovat kaikki teologian tohtoreita, mutta heidän käyttämänsä genret eroavat: Ahvio julkaisee politiikkaa ja teologiaa yhdistäviä pamfletteja, Särkiö blogga aktiivisesti ajankohtaisista yhteiskunnallisista ja kirkollisista asioista, kun taas Kainulaisen tuotannossa teologinen pohdinta, ympäristöaktivismi ja hengellisen elämän uudistaminen kytkeytyvät toisiinsa.

Tavoitteenani ei kuitenkaan ole näiden henkilöiden teologisen tai poliittisen ajattelun vertaaminen. Kiinnostukseni kohdistuu heidän soveltamaansa retoriikkaan. Millaisia populistisia

¹ Soini 2020, 10, 29.

ajatuskuvioita ja retorisia keinoja he käyttävät? Millä tavoilla nationalismi, kristinusko, teologia ja Raamattu kytkeytyvät toisiinsa heidän argumentaatioissaan? Tutkimalla näitä neljä erilaista yhteiskunnallista vaikuttajaa haluan kasvattaa ymmärrystä siitä, millaisin erilaisin tavoin populismi voi kietoutua uskontoon ja nationalismiin. Laajentamalla keskustelua poliitikoista kirkollisiin ja teologisiin vaikuttajiin pyrin arvioimaan väitettä, jonka mukaan populistien vaikutus ei enää rajoitu tiettyjen puolueiden eikä edes tiettyjen teologisten liikkeiden kannattajiin.

Aluksi asetan tutkimustehtäväni laajempaan kehykseen antamalla esimerkkejä uskonnollisesta populismista eri puolilta maailmaa. Sen jälkeen pohdin populismista esitettyjä määritelmiä ja annan esimerkkejä uskonnon hyödyntämisestä nationalistisissa populismissa. Muotoilen samalla ne kriteerit, joiden avulla analysoin materiaalista löytyvää populistista retoriikkaa. Käyn myös alustavaa pohdintaa siitä, miksi ja millä argumenteilla monet populismitutkijat päätyvät puolustamaan eräänlaista nationalismin kevytversiota, jossa isänmaallisuus ei ole toisia ulossulkevaa. Lopuksi pohdin johtopäätösteni perusteella, tarjoavatko nationalistisen populismin kevytversiot todellisen vaihtoehdon populismille, vai edustavatko ne pikemminkin populismin läpimurtoa kirkollisen ja yhteiskunnallisen keskustelun valta-alueeseen.

Esimerkkejä uskonnollisesta populismista

Jotta suomalaisesta keskustelusta valitsemieni esimerkkien luonne ja erityiset korostukset tulisivat paremmin ymmärretyiksi, nostan esille muutamia esimerkkejä erityyppisestä uskonnollisesta populismista eri maissa, ja sen jälkeen pohdin uskonnon, nationalismin ja politiikan suhdetta Suomessa.

Populistiset puolueet ja poliitikot, jotka retoriikassaan käyttävät uskonnollisia ilmauksia ja uskomuksia, voidaan karkeasti jakaa neljään ryhmään.

1. Vaalitaktiset perustelut. British National Party on profiloitunut maahanmuuttovastaisena liikkeenä. Sen ideologiseen perustaan ei kuulu minkäänlaista kristillistä arvopohjaa.

Vaalimainonnassa puolue on kuitenkin voimakkaasti vedonnut kristittyihin äänestäjiin: puolue on väittänyt olevansa ainoa taho, jota voi äänestää pettämättä Jeesusta.²

2. Esikristillisten ja kristillisten vaikutteiden sekoittaminen. Moni eurooppalainen populistinen puolue korostaa kansan ikiaikaisia juuria elävöittämällä esikristillisiä uskonnollisia symboleita. Sekä Lega Nord Italiassa että Front National Ranskassa kuuluvat tähän luokkaan. Vasta kun maahanmuutto ja islaminvastaisuus tulivat voimakkaammin puolueiden agendalle, nämä pyrkivät profiloitumaan Euroopan kristillisen kulttuurin ja arvopohjan puolustajina. Victor Orbanin johtama Fidesz-puolue käyttää näkyvästi symboleinaan sekä esikristillistä Turul-lintua että Unkarin ensimmäisen kristillisen hallitsijan Pyhän Stefanin kruunua.³

3. Raamatun eettisten ohjeiden tulkitseminen kapeasta nationalistisesta näkökulmasta.

Itävaltalaisen FPÖ-puolueen silloinen puheenjohtaja Jörg Haider väitti 1999, että Jeesuksen käsky lähimmäisen rakastamisesta tarkoittaa, että meidän tulee ensisijaisesti rakastaa lähimpiämme ja oman kansakuntamme jäseniä. Perussuomalaisten europarlamentaarikko Laura Huhtasaari argumentoi vastaavalla tavalla, että lähimmäisenrakkaus tarkoittaa, että jokaisesta suomalaisesta

² Spencer 2019, 176-180

³ Ádám & Bozóki 2019, 102-103.

on pidettävä huolta ja suomalaisten edut on aina asetettava etusijalle. Hän selittää myös neljättä käskyä ("kunnioita isääsi ja äitiäsi") kapeasta nationalistisesta näkökulmasta. Käskyn noudattaminen tarkoittaa "verenperinnön" eli kulttuurin ja äidinkielen kunnioittamista.⁴

4. Uskontoon voidaan vedota politiikassa populistisella tavalla myös ilman nationalistisia painotuksia. Etelä-Afrikan presidentti ja ANC:n silloinen johtaja Jacob Zuma lupasi presidentinvaalien alla 2016, että jokainen, joka äänestää ANC:ta, pääsee taivaaseen. Venezuelan pitkäaikainen vasemmistopopulistinen presidentti Hugo Chávez kehui edustavansa ainoaa oikeaa Jeesusta, köyhien ja työläisten Jeesusta, ei porvarien Jeesusta.⁵

Olen tässä nostanut esille esimerkkejä kristinuskosta. Maailmalta löytyy toki esimerkkejä myös muiden uskontojen vastaavanlaisesta hyödyntämisestä nationalistisen populismin tarkoituksiin. Intiassa pääministeri Narendra Modi ja hänen johtamansa BJP-puolue edistää niin kutsuttua hindutva-ideologiaa, joka on 1920-luvulla luotu käsitys Intiasta yhtenäisenä hindulaisena maana. Myanmarissa buddhalaiset munkit ovat lietsonneet vihaa maan pohjoisosassa asuvaa muslimivähemmistöä kohtaan. Islamilaiset ääriliikkeet kuten ISIS perustelevat veritekojaan islamin puolustamisella ja länsimaisen sekulaarin imperialismin torjumisella.

Samuel Huntington piti paljon keskustelua herättäneessä kirjassaan *The Clash of Civilizations* (1996) uskontoja ennen kaikkea kulttuurisen identiteetin luojina ja sitä myöten kansainvälisten konfliktien aiheuttajina. Huntingtonia on kritisoitu liian yksinkertaistavien ja ennakkoluuloisten vastakohtien viljelemisestä. Uskonnoilla voi myös olla tärkeä rooli rauhan edistämässä, kuten paavi Franciscus osoitti taannoisella vierailullaan Irakiin. On kuitenkin ilmeistä, että Huntingtonin ajatus uskontojen roolista kansallisessa identiteetissä ja kulttuurien välisessä kamppailussa toistuu nationalististen populistien retoriikassa.⁶

Suomalaisessa politiikassa uskonnolla ei perinteisesti ole ollut kovin näkyvää roolia. Useimmat puolueet suhtautuvat Jere Kyyrön mukaan tänä päivänä poliittisissa ohjelmissaan "hyvänsuovan neutraalisti" uskontoon. Vanhat suuret puolueet korostavat luterilaisen kirkon merkitystä kolmannen sektorin yhteiskunnallisena toimijana, mutta koska suuri osa äänestäjäkunnasta vierastaa uskonnon liiallista sekoittamista politiikkaan, korkeaa uskonnollista profiilia ei ole puolueissa pidetty kannattavana strategiana.⁷

Sen sijaan useat puolueet, varsinkin Kristillisdemokraatit ja Perussuomalaiset, mutta myös monet Keskustan ja Kokoomuksen edustajista, haluavat mielellään profiloitua kristillisen kulttuurin ja arvopohjan puolustajina. Keskiössä on kristillinen perinne suomalaisia yhdistävänä kulttuurisena tekijänä. Nämä kannanotot ovat sikäli poliittisesti kannattavia, että tutkimusten mukaan kristillisten elementtien läsnäolo kouluissa on suomalaisten keskuudessa huomattavasti suositumpaa kuin esimerkiksi Jumalaan uskomisen.⁸

⁴ Hadj-Abdou 2016, 42; Palmu 2018.

⁵ Forster 2019, 136; Ngnambi 2019, 73-74.

⁶ Huntington 1996, 47-48, 267; Pesonen & Sakaranaho 2019, 12-13.

⁷ Kyyrö 2020, 210, 225.

⁸ Palmu 2018; Kyyrö 2020, 209; Ahonen 2020, 239.

Populismien monet ulottuvuudet

Populismista on viime vuosina kirjoitettu lukemattomia kirjoja ja artikkeleita. Useimmat asiantuntijat toteavat, että populismi on hyvin väljä käsite, jota käytetään monella, osin ristiriitaisella tavalla. Tutkimuskirjallisuudesta voidaan kuitenkin löytää kolme pääasiallista lähestymistapaa:

1. Populismi ”ohuena” ideologiana. Tällä tarkoitetaan, että populismi esiintyy aina kytkettynä toisiin ideologioihin, kuten esimerkiksi nationalismiin, marxismiin tai kristinuskoon. Populistiseen ideologiaan voivat kuulua esimerkiksi käsitykset todellisesta kansasta, sen historiasta, kulttuurista ja synnyinsijoista, sekä kansan rehellisyydestä ja ahkeruudesta.⁹

2. Populismi poliittisena strategiana ja tyylinä. Populistipuolueissa johtajalla on keskeinen asema. Vaikka johtaja on usein peräisin ylemmästä keskiluokasta, joskus jopa kaikkein rikkaimmasta yläluokasta, hän onnistuu antamaan itsestään kuvan kansanmiehenä tai -naisena, joka tulee puoluekoneistojen ulkopuolelta. Populistiseen strategiaan kuuluu suorapuheinen retoriikka, jossa poliittista korrektiutta uhmaten pyritään puhumaan ongelmista suoraan ja kaunistelematta. Retoriikkaan sisältyy usein myös eliitin ja poliittisten vastustajien riepottelu.¹⁰

Populistipuolueet toimivat edustuksellisen demokratian sisällä, mutta ne antavat itsestään mielellään kuvan vaihtoehdona perinteisille puolueille. Ne suosivat suoraa demokratiaa, kuten kansanäänestyksiä. Jos populistipuolue pääsee valtaan, se saattaa vaikeuttaa toisten puolueiden toimintaa muuttamalla vaalitapaa sekä puuttamalla median ja oikeusjärjestelmän toimintaan. Demokratian pelisääntöjen venyttämistä perustellaan sillä, että näin kansan tahto toteutuu parhaiten ja samalla turvataan kansakunnan etuja.

3. Populismi mentaliteettina. Tässä lähestymistavassa keskitytään kysymykseen, keitä ovat ne ihmiset, jotka tuntevat vetoa populistipuolueisiin. Monet tutkijat varoittavat liian yksinkertaistavista tulkinnoista. Irvikuvat populistipuolueiden äänestäjistä katkerina työttöminä syrjäseutujen miehinä tai rasisteina ja piilonatseina antavat väärän kuvan tukijoista, vaikka toki heitäkin löytyy joukosta.¹¹

Politiikan psykologiaa tutkinut Karen Stenner on identifioinut autoritaarisen persoonallisuustyyppin, jolle on ominaista erilaisuuden ja pluralismin vastustaminen. Stennerin mukaan konservatiiviseksi luokiteltu ihminen vierastaa muutosta, kun taas autoritaarinen ihminen vierastaa ennen kaikkea moniarvoisuutta. Yhteistä näille on kuitenkin tunne siitä, että kehitys kohti laajempaa tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja pluralismia on mennyt liian pitkälle, koska se uhkaa hyviksi koettuja perinteisiä arvoja ja tapoja. Autoritaarisesti suuntautuneet ihmiset muodostavat Stennerin mukaan noin kolmasosan kansalaisista. Heistä tulee poliittinen voima, kun he pettyvät sekä omaa etuaan ajaviin johtajiin että yhteiskuntaan, joka ei edistä yhteenkuuluvuutta ja perinteiden vaalimista eikä rakennu yhteisinä pidettyjen arvojen varaan. Nämä autoritaarisiin arvoihin ja elämänsänteesiin taipuvat ihmiset jakaantuvat melko tasaisesti akselilla oikeisto-vasemmisto,

⁹ Löppönen 2020, 20; Rydgren 2004, 19-22; Eatwell & Goodwin 2018, 78.

¹⁰ Rydgren 2004, 22-23.

¹¹ Eatwell & Goodwin 2018, 17, 29-30.

mutta heillä on muita suurempi todennäköisyys äänestää populistisia ja maahanmuuttovastaisia ehdokkaita.¹²

Roger Eatwell ja Matthew Goodwin väittävät populistipuolueiden suosion perustuvan neljään tekijään: epäluuloon valtaapitäviä kohtaan, käsitykseen perinteisen yhteiskunnan ja sen arvojen luhistumisesta, pelkoon oman elintason heikentymisestä ja haluttomuuteen sitoutua puolueisiin, instituutioihin tai järjestöihin.¹³ Nämä tekijät kuvaavat mielestäni hyvin myös niitä ihmisiä, jotka sitoutumatta vahvasti mihinkään kirkkokuntaan näkevät kristinuskossa tärkeän identiteettitekijän. Se muistuttaa edellisten sukupolvien rakentamasta yhteiskunnasta, jota haikeudella ihannoidaan.

Oikeisto- ja vasemmistopopulistit kuvaavat eliittiä ja sen väärinkäytöksiä hyvin eri tavoin. Vasemmistopopulisteilla rintamasuunta on poliittista johtoa, pankkeja ja ylikansallisia yhtiöitä sekä kaikkein rikkainta yhteiskuntaluokkaa kohti. Oikeistopopulistien vastustama eliitti koostuu perinteisten puolueiden johtajista, keskushallinnon virkamiehistä sekä median ja kulttuurielämän avainhenkilöistä. Eliitin lisäksi oikeistopopulistit suuntaavat kritiikkinsä myös maahanmuuttajia ja vähemmistöryhmiä kohtaan, toisinaan myös kaikkein köyhimpiä kohtaan, koska näille ohjatun sosiaalituen väitetään käyvän liian kalliiksi tavallisille veronmaksajille.¹⁴ Eri maissa nationalistiset populistipuolueet pyrkivät määrittelemään, kuka on todellinen turkkilainen, puolalainen, unkarilainen tai amerikkalainen. Toimiakseen tällainen argumentaatio tarvitsee vastakohtakseen niitä, jotka eivät ole todellisia maanmiehiä, vaan uhkaavat toimillaan tuhota perinteisen yhteiskunnan.¹⁵

Populistijohtajat vierastavat usein oikeisto- tai vasemmistoleimaa, ja myös monet tutkijat ovat kyseenalaistaneet tämän perinteisen jaottelun hyödyllisyyden puhuttaessa populisteista. David Goodhartin mukaan on hedemällisempää puhua jaosta ”Anywheres – Somewheres”. Ensin mainittuun ryhmään kuuluvat ne, jotka katsovat hyötyvänsä globalisaatiosta, työvoiman vapaasta liikkuvuudesta ja vapaitten markkinoiden luomista mahdollisuuksista. He voivat kotiutua suurkaupunkeihin kaikkialla maailmassa. ”Somewheres” ovat puolestaan niitä, joille asuinympäristö ja kotimaa ovat tärkeitä elementtejä identiteetin rakentumisessa. Goodhart väittää, että tämä jakolinja näkyi niin Brexit-äänestyksessä kuin Yhdysvaltain presidentinvaalissa vuonna 2016. John B. Judis jakaa Goodhartin näkemyksen, mutta puhuu mieluummin kosmopoliiteista ja nationalisteista.¹⁶

Analysoin materiaaliani ylläkuvattuja kriteereitä hyödyntäen. Esiintyykö populismi teksteissä ohuena ideologiana, strategiana ja tyylinä tai mentaliteettina? Näkyvätkö Eatwellin ja Goodwinin luettelemat populismiin vaikuttavat tekijät sekä Goodhartin kuvaus paikallisyhteisönsä sitoutuneista ihmisistä argumentaation taustalla?

Kevytnationalismi vastalääkkeenä populismille?

Nationalismitutkimus on sen verran laaja ja moniulotteinen kenttä, etten pysty tämän artikkelin puitteissa antamaan siitä kuvausta, joka tekisi sille oikeutta. Keskityn sen sijaan kriittisesti

¹² Stenner 2005, 328-330; Stenner & Haidt 2018, 183.

¹³ Eatwell & Goodwin 2018, 29-39.

¹⁴ Judis 2016, 15.

¹⁵ Löppönen 2020, 21.

¹⁶ Goodhart 2017, 3; Judis 2016, 14-15; Judis 2018, 74-75.

pohtimaan, miksi monet populismista kirjoittaneet päätyvät puolustamaan eräänlaista nationalismiin ja populismiin kevytversiota. Roger Eatwell ja Matthew Goodwin käyttävät ilmaisua ”nationalist populist lite”, jolle he povaavat tulevaisuudessa poliittista menestystä monessa maassa. Tyypillistä tälle ryhmittymälle on eräänlainen maltillinen nationalismi, jossa sitä, mikä koetaan kohtuullisena, ”fair”, pidetään tärkeämpänä tavoitteena kuin tasa-arvoa. David Goodhart puhuu maltillisista populisteista, joiden ääntä isojen puolueiden tulisi kuunnella herkästi. Nämä ”decent populists” saattavat olla suvaitsevaisia monissa eettisissä kysymyksissä, mutta suhtautuvat epäilevästi monikulttuurisuuteen ja kaipaavat ”reilumpaa” sosiaaliturvaa, jossa ”ansaitsevat” ja ”ansaitsemattomat” avunsaajat erotetaan selkeämmin toisistaan.¹⁷

David Goodhart puolestaan käyttää ilmaisua ”moderate nationalism”. Tällä hän tarkoittaa, että kansalaisten tulisi saada olla ylpeitä omasta maastaan ja sen demokraattisesta perinteestä. Poliitikkojen tulisi kehittää demokraattista päätöksentekoa niin, että ihmisillä on suuremmat mahdollisuudet vaikuttaa omaan paikallisympäristöönsä, koska tämä kuitenkin on lähimpänä heidän sydäntään.¹⁸

Myös John B. Judis nostaa esille kansalaisten vaikutusmahdollisuuksien vahvistamisen tehokkaana keinona populistipuolueiden vetovoiman heikentämiseksi. Judis korostaa nationalismiin ambivalenttista luonnetta: se voi luoda luottamusta maan demokraattiseen järjestelmään, mutta se voidaan myös valjastaa fasistisiin ja autoritäärisiin tarkoituksiin. Toisaalta myös hyvinvointivaltio vaatii toimiakseen jonkinasteisia nationalistisia tunteita, koska se edellyttää kansalaisten valmiutta osallistua verotuloillaan yhteiskunnan rakentamiseen. Luottamus yhteiskunnan instituutioihin on tärkeä edellytys yhteiskuntarauhalle. Kansallisvaltio on se taho, joka parhaiten pystyy huolehtimaan kansalaisten sosiaaliturvasta ja oikeudenmukaisesta kohtelusta.¹⁹

Judis puolustaa nationalismiin muotoa, joka tasapainottelee rajattoman globalisaation ja nativistisen sulkeutuneisuuden välillä. Ilman kosketusta oman maan historiaan kansalaiset eivät pysty arvostamaan ja kunnioittamaan yhteiskuntaa, jossa he elävät. Oma lippu, kansalliset juhlapäivät ja monumentit luovat yhteisöllisyyttä ja halua ponnistaa yhteisen edun puolesta. Tässä identiteetin rakentamisessa uskonnolla voi olla tärkeä rooli, toteaa Judis, mutta se voi myös johtaa valtion ja kansakunnan ”pyhyiden” korostamiseen. Tällöin muista maista kotoisin olevia ihmisiä pidetään vieraina, joilla ei ole varsinaista oikeutta asua maassa. Kun nationalismi esiintyy tällaisen nativistin muodossa, vain syntyperäiset yksilöt ja ryhmät kelpaavat maan kansalaisiksi, kun taas kaikki muut uhkaavat kansakunnan identiteettiä, arvoja ja elämäntapaa.²⁰

Karen Stenner väittää, että autoritaarisia ihmisiä ei voi ylipuhua eikä kouluttaa hyväksymään erilaisuutta ja sietämään moniarvoisuutta. On myös turha odottaa, että nämä ihmiset muuttuisivat itsestään ajan myötä. Paras lääke yhteiskunnallisten jännitteiden lievittämiseksi on hänen mukaansa korostaa sekä rituaaleilla että symboleilla kaikkia niitä asioita, jotka yhdistävät kansakuntaa ihmisten erilaisista taustoista huolimatta.²¹

¹⁷ Eatwell & Goodwin 2018, 269, 291–292; Goodhart 2017, 5–6, 220, 223.

¹⁸ Goodhart 2017, 228.

¹⁹ Judis 2018, 34–35; 146–147.

²⁰ Judis 2018, 22, 27–28, 30; Löppönen 2020, 19.

²¹ Stenner 2005, 330–335.

Mitkä tekijät erottavat vahvan nationalismin sen kevytversioista? Vahvaa nationalismia leimaavat primordialismi, essentialismi ja nativismi. Primordialismin mukaan kansallisuus ja yksilön tuntema isänmaanrakkaus ovat ihmisille luonteenomainen piirre. Essentialismin mukaan kansakunta on ikiaikainen ja ominaisuuksiltaan muuttumaton, ja nativistisen käsityksen mukaan todelliseksi kansalaisiksi voidaan kelpuuttaa vain ne, jotka joko ovat syntyneet maassa tai ovat valmiit täysin omaksumaan sen kielen, elämäntavat ja arvot.²² Kevytnationalismin mukaan kansallinen identiteetti on määrätietoisesti rakennettu ja ylläpidetty kulttuurisen perinnön, yhteisten rituaalien ja symbolien avulla. Kevytnationalismia ei perustella biologialla tai geeneillä, vaan sen tarpeellisuudella demokratian, yhteiskuntarauhan ja hyvinvointivaltion ylläpitämiseksi.

Artikkelillani haluan antaa panokseni keskusteluun siitä, tarjoavatko käsitteet kuten ”decent populism” ja ”moderate nationalism” todellisia vaihtoehtoja nationalistiselle populismille vai puetaanko niiden avulla populistien tavoitteet vain salonkikelpoisimpiin ilmaisiin. Onko niissä kyse yhteiskunnallisen yhteenkuuluvuuden ja luottamuksen pelastamisesta kansallisvaltiota ja sen instituutiota puolustamalla vai nationalististen populistien asenteiden hyväksymisestä ”uutena normaalina”?

Vapautusta todelliselle kansalle

Puoluejohtajana ja ministerinä Timo Soini piti matalaa profiilia katolisesta uskostaan. On kovin epävarmaa, olisiko sen esillä pitämisestä ollut hänelle ja puolueelle hyötyä. Laura Parkkinen on kuitenkin osoittanut, että itse asiassa Soini viljeli blogissaan vuosina 2007–2016 runsaasti teologisia ilmaisuja, mutta enimmäkseen retorisia vertauskuvina. Poliittisessa diskurssissaan Soini puhuu erämaavaelluksesta, paimenesta ja jopa sanasta ja sakramentista. Soini ei kuitenkaan edellytä, että Perussuomalaisen kannattajat jakaisivat hänen uskonsa. Parkkinen toteaa, että puhuessaan uskosta Soini käyttää melkein aina pronominia ”minä”. Soini teki myös eduskunnassa selkeän eron puolueen johtajan ominaisuudessa lausuttujen sanojen ja hänen omien henkilökohtaisten mielipiteittensä välillä. Kun hänestä tuli ministeri, raamatulliset sanankäänteet hävisivät melkein kokonaan. Kristilliset arvot tulivat esille vain ohimennen ja usein ilman suoraa viittausta Raamattuun.²³

Kun Soini 2020 julkaistussa kirjassaan käyttää runsaasti kristillistä kieltä ja raamatullisia kielikuvia, hän siis päästää valloilleen retorisia resursseja, joita hän aikaisemmin viljeli malitillisemmin.

Populistille kansan ääni on Jumalan ääni. Tuo viisaus on luettavissa kirjojen kirjasta. Alussa oli Sana, ja Sana oli Jumalan tykönä, ja Sana oli Jumala”²⁴

Soini kuvaa myös populismia tämänpuoleiseksi gospeliksi, ilosanomaksi köyhille ja vaikeuksissa oleville.²⁵ Soini ei vierasta populistijohtajan rinnastamista Jeesukseen. Hyvän paimenen tavoin populistijohtaja luo suoran yhteyden kuulijakuntaansa ja ymmärtää heidän huolensa ja arkitodellisuutensa.

²² Pakkasvirta & Saukkonen 2004, 23-25.

²³ Parkkinen 2017, 278, 281, 283, 286–287; Hjelm 2020, 261.

²⁴ Soini 2020, 10.

²⁵ Soini 2020, 29. Vrt Luuk. 4:18 ”ilmoittamaan köyhille hyvän sanoman”.

Parhaimmillaan populistipoliitikko luo oman kaanaan kielensä, jota kannattajat ymmärtävät. Lampaat tuntevat paimenen äänen. Parasta on olla hyvä paimen.²⁶

Laura Parkkinen vertaa Soinin antamaa kuvaa itsestään vastentahtoiseen profeettaan. Soini kuvaa omaa johtajuuttaan kutsumuksena, johon valittu henkilö suostuu, tietoisena sen tuomista taakoista.²⁷ Hän kuvaa pitkää uraansa erämaavaelluksena, johon on sisältynyt monta epäonnistumista ja vastoinkäymistä. Hän lohduttautuu toteamalla, että tuhlaajapoikakin kelpasi takaisin isänsä kotiin.²⁸

Katolisessa yhteiskunta-ajattelussa pyrkimys priorisoida köyhien ihmisten tarpeita löytyy jo paavien kannanotoista 1800-luvulta. Latinalaisamerikkalaisessa vapautuksen teologiassa tulkintojen varsinaisena subjektina oli köyhä talonpoikaisväestö.²⁹ Soinilla tämä ”option for the poor” kaventuu eräänlaiseksi ”option for the true Finnish people”.

Soinille kristillis-sosiaalinen arvopohja tarkoittaa muun muassa, että tavallisilla kansalaisilla on oikeus tulla kuulluiksi ja huomatuiksi. ”Jokainen ihminen ja jokainen elämä on arvokas.”³⁰ Soini lainaa ilmaisua, joka antaa kauniin, mutta samalla idealisoidun kuvan kansan hiljaisesta enemmistöstä: ”Hyve asuu yksinkertaisissa, tavallisissa ihmisissä, joita kansasta on valtaosa, ja heidän kollektiivisissa traditioissaan.”³¹ Näitä ”tavallisia” ihmisiä tulisi kunnioittaa, eikä heitä pidä kohdella oppimattomina tai tietämättöminä. Ominaista näille ihmisille on Soinin mukaan heidän juurtumisensa omaan asuinympäristöönsä, kylään tai kaupunginosaan. Goodhartin ilmaisua käyttäen he ovat ”Somewheres”. Soini korostaa myös, että populismi on usein uskonnollista ja että siihen liittyy nostalginen menneisyyden ja koeteltujen kestävien arvojen ihannoiti.³²

Populistipuolueet ovat Soinin mukaan usein hyvinvointisovinistisia eli ne haluavat rajata hyvinvointipalvelut oman maan kansalaisille.³³ Hän korostaa, että maahanmuutto ei koskaan ole ollut ykkösasioita hänen populismissaan. Hän perustelee tätä katolisella uskollaan. Laura Parkkisenkin mielestä vastakkaisasettelua islamin kanssa ei juuri esiinny Soinin kirjoituksissa. Toisaalta on todettava, että Soinin katolinen usko ei näköjään motivoinut häntä puolueenjohtajana hillitsemään islaminvastaisuutta puolueaktiivien keskuudessa, eikä Soini mainitse velvollisuutta huolehtia muukalaisista. Hän toteaa vain lakonisesti, että maahanmuutolla on ollut suuri merkitys Perussuomalaisten kannatukseen.³⁴

Ajatus, että tarkoitus pyhittää keinot, näkyy myös, kun Soini puolustaa retorisia ylilyöntejään. ”Presidentinvaaleissa käytin populismin keinoja häpeilemättä hyväkseni. Olin kuitenkin mielestäni liikkeellä moraalisesti kestäväillä argumenteilla.”³⁵ Tällä hän viittaa kristillissosiaalisuuteen ja heikoimmista huolehtimiseen. Soini puolustaa myös populistipuolueita ja heidän johtajiaan muissa

²⁶ Soini 2020, 10.

²⁷ Parkkinen 2017, 294.

²⁸ Soini 2020, 40.

²⁹ Wogaman 2011, 225, 262, 265, 283.

³⁰ Soini 2020, 8.

³¹ Soini 2020, 100.

³² Soini 2020, 15, 64.

³³ Soini 2020, 80, 87.

³⁴ Soini 2020, 21; Parkkinen 2017, 295–296.

³⁵ Soini, 2020, 52.

maissa kuten Puolassa, Unkarissa ja Isossa-Britanniassa, ja vertaa jopa viimeksi mainitun EU-vastaisen UKIP-puolueen perustajia ”alkuseurakuntaan”.³⁶

Soini pyrkii selvästi edustamaan populismin muotoa, jota David Goodhart kuvaa ilmaisulla ”decent populism”.³⁷ Hänen kansallismielisyytensä linkittyy sosiaaliseen vastuuseen, jossa oman kansan etu on ykkösprioriteettina. Hänen kärkevien ilmaisujensa joukosta löytyy myös sovinnollisempia äänenpainoja. Hän korostaa muun muassa, ettei millään yksittäisellä puolueella ole yksinoikeutta kansalliseen perimään ja perintöön.³⁸ Toisaalta hän on inhorealisticella strategiallaan sallinut puoluetoverinsa hyökkäykset vähemmistöjä kohtaan.

Uskonnollinen ja isänmaallinen arvokonservatismi

Seuraavaksi tarkastelen Perussuomalaisten kannattajaa, joka paljon Soinia selkeämmin käyttää kristinuskoa ja raamatunkohtia nationalistisessa populismissaan. Dogmatiikan dosentti Juha Ahvio, joka julkaisee pamfletteja tiheässä tahdissa, selittää Laura Huhtasaaren tavoin neljättä käskyä niin, että se velvoittaa kunnioittamaan ja puolustamaan ” – paitsi vanhempiasi myös esivanhempiasi ja heiltä saamaasi biologista ja kulttuurillista perimäsi.”³⁹

Ahviolle on ominaista viljellä samaan aikaan sekä uskonnollista että biologista kieltä. ”Ihmipopulaatiot ovat luontaisesti tiettyyn alueeseen kiintyneitä ja juurtuneita.”⁴⁰ Hänen mukaansa suvut, heimot, kansakunnat ja sittemmin kansallisvaltiot alueineen ja rajoineen ovat luomisjärjestyksellisiä instituutioita ja kansa on biologisperäinen elävä organismi: ihmipopulaatioilla on omat ekologiset lokeronsa, joita ei pidä häiritä. Hän ei kuitenkaan tarkenna, minkä aikakauden valtioiden rajat ovat ”Jumalan luomistarkoituksia”. Ahvion argumentaatioissa vilahtaa ajatus Suur-Suomesta:

Siinä missä Juudean ja Samarian maakunnat ovat orgaanishistoriallisesti ja kulttuurillisesti heprealaista, juutalaista ja israelilaista maata ja aluetta, ovat, Jääkärimarssin sanoin, ”Häme, Karjala, Vienan rannat ja maa” vanhaa Suomen heimon aluetta ja maata.⁴¹

Käsitteellä etnopluralismi Ahvio haluaa ilmeisesti välttää leimautumista rasistiksi: kansojen moninaisuus kuuluu hänen mukaansa Jumalan hyvään luomistyöhön, mutta eri kansakuntien tulisi pysyä omissa maissaan. Hänen ihanteenaan näyttää olevan eräänlainen maailmanlaajuinen apartheid-järjestelmä. Euroopassa ja Yhdysvalloissa

– – tulisi yhä edelleen täysin oikeutetusti vallita niin sanottu kristillinen etuoikeus, kun vastaavasti on yhtä luontevaa, että esimerkiksi Saudi-Arabiassa vallitsee islamilainen etuoikeus.⁴²

Ahvio ei ota kantaa siihen, mitä tämä ajatus tietyn uskonnon etuoikeudesta merkitsisi esimerkiksi kristityille vähemmistöille Lähi-idässä tai Intiassa, eikä siihen, miten käy niiden vähemmistöjen, jotka Suomessa eivät edusta valtaväestöä kulttuurillisesti, kielellisesti tai uskonnollisesti.

³⁶ Soini 2020, 60.

³⁷ Goodhart 2017, 6.

³⁸ Soini 2020, 76.

³⁹ Palmu 2018; Ahvio 2019a, 151; Ahvio 2019b, 82.

⁴⁰ Ahvio 2019a, 149, 154.

⁴¹ Ahvio 2019a, 164; Ahvio 2019b, 160.

⁴² Ahvio 2019a, 93, 152; Ahvio 2019b, 55, 83–84.

Taistelu äänestäjistä on samalla myös taistelu kirkkojen teologisesta profiilista. Ruotsissa Ruotsidemokraatit-puolue on korostanut, että Ruotsin kirkko ja kristinusko ovat erottamattomalla tavalla yhteen kudottuja maan kulttuuriin ja historian kanssa. Mutta samalla he kritisoivat kirkkoa siitä, että suhtautumalla liian myönteisesti maahanmuuttoon ja pakolaisiin se tukee islamin murtautumista Ruotsiin ja myötävaikuttaa normien ja perinteisten yhteisöjen murenemiseen.⁴³ Juha Ahvio kirjoittaa vastaavalla tavalla: ”Konservatiivien on vallattava kirkko takaisin Raamatun Kristukselle ja perinteiselle kristillisyydelle!” Hänen mukaansa kirkko ei kuulu ”vihervasemmistolaiselle antikristilliselle humanismille eikä harhaoppisille liberaaliteologialle – –”⁴⁴

Ahvio kutsuu uskovat kristityt ja isänmaalliset kansalaiset yhteiseen taisteluun, jota hän kutsuu ”vastahegemoniseksi konservatiiviseksi vastahyökkäykseksi”.⁴⁵

Puolustaakseen tehokkaasti kristillistä arvokonservatismia on puolustettava suomalaista kansallisvaltiota ja sen rajoja. Puolustaakseen tehokkaasti suomalaista kansallisvaltiota ja sen rajoja on puolustettava Suomen kulttuurillisia ja hengellisiä juuria eli raamatullista kristillisyyttä ja kristillistä arvokonservatismia.⁴⁶

Patriarkaalinen perhe sekä patriarkaalisesti ymmärretyt hierarkiat yhteiskunnassa ovat Ahvion mukaan ikuisia luomisjärjestyksiä, joita voidaan tiivistää kolmikantaan koti, uskonto ja isänmaa. Feministien pyrkimykset tasa-arvoon ja ”homo- ja gender-sateenkaari-ideologiat” uhkaavat hänen mukaansa hajottaa yhteiskunnan peruspilarit. Hän kutsuu näitä pyrkimyksiä sodaksi Jumalaa vastaan. Ahvion mielestä abortin vastustaminen ja kuolemanrangaistuksen puolustaminen kuuluvat kristityn velvollisuuksiin.⁴⁷

Yhdysvaltain kristittyjen konservatiivien tavoin Ahvio, Soinista poiketen, vastustaa hyvinvointivaltiota, koska se korkealla progressiivisella verotuksella siirtää varallisuutta tarkoituksiin, jotka eivät kuulu valtion tehtäviin ja täten rajoittaa yksilöiden ja perheiden oikeutta päättää omista asioistaan. Sosiaaliturvan tulisi toteutua vapaaehtoisen hyväntekeväisyyden kautta, ja lähimmäisrakkauden tulisi kohdistua oman maan ”aidosti vähäosaisiin ja syrjäytyneisiin”.⁴⁸

Salaliittoteoriat kuuluvat myös populistien retoriikkaan. Sen jälkeen kuin Perussuomalaisten puolue hajosi ja Sinisten edustajat jatkoivat ministereinä, Ahvio väitti Juha Sipilän, Petteri Orpon ja Timo Soinin johtaman hallituksen pyrkineen rajoittamaan sananvapautta, mahdollistaakseen islamilaisen siirtolaisvyöryn Eurooppaan ja Suomeen.⁴⁹ Ahvion teologisessa ajattelussa erot eri historiallisten aikakausien välillä häviävät. Hän kehottaa lukijoitaan Lutherin tavoin rukoilemaan sen puolesta, että ” – – ’ruhtinaamme voittaisivat turkkilaiset’ eli Eurooppaa ja kristikuntaa uhkaavat islamilaiset joukot ja maahantunkeutajat.”⁵⁰

Komplementaarisuus ja sukupuoliroolit

⁴³ Martinson 2017, 43–44.

⁴⁴ Palmu 2018; Ahvio 2019a, 177.

⁴⁵ Ahvio 2019a, 181.

⁴⁶ Ahvio 2019a, 9–10.

⁴⁷ Ahvio 2019b, 64, 80, 82.

⁴⁸ Ahvio 2019b, 54, 106–107, 110, 120.

⁴⁹ Ahvio 2019a, 123.

⁵⁰ Ahvio 2019b, 131.

Historian professori Kristin Kobes du Mez on kirjassaan *Jesus and John Wayne* (2020) tutkinut syitä valkoihoisten konservatiivisten evankelikaalikristittyjen Donald Trumpia kohtaan osoittamalle poikkeuksellisen laajalle tuelle, joka toistui myös vaalissa 2020. Teemasta on julkaistu useita muitakin kirjoja, koska Trump edustaa käytöksellään arvoja, jotka ovat ilmeisessä ristiriidassa evankelikaalikirkkojen moraaliopetuksen kanssa. Syiksi on todettu muun muassa abortin vastaisuus kytkettynä presidentin tehtävään nimittää tuomareita korkeimpaan oikeuteen, maahanmuuttovastaisuus, isänmaallisuus, toive työpaikkojen palauttamisesta Yhdysvaltoihin sekä vuoden 2016 vaaleissa voimakkaat antipatiat Barack Obamaa ja Hillary Clintonia kohtaan.⁵¹

Kobes du Mez väittää kuitenkin, että taustalla on pitkä kehityslinja, jonka keskiössä on vahvojen, maskuliinisten ja patriarkaalisten johtohahmojen idealisointi valkoisten evankelikaalikristittyjen keskuudessa. Vuosikymmenien aikana johtavien pastoreiden puheissa on nostettu jalustalle joukko miehiä, joissa henkilöityvät cowboy-mentaliteetti ja epäitsekäs lojaali amerikkalainen sotilas. Tästä joukosta löytyvät presidentti Theodore Roosevelt, näyttelijät ja elokuvaohjaajat John Wayne ja Mel Gibson sekä monet muut. Vahvan ja itsenäisen johtajan ihannoimisesta on lyhyt askel muihin patrioottisiin korostuksiin: Yhdysvaltain erityisasemaan Jumalan valittuna maana, vahvan armeijan ylläpitämiseen, sotaveteraanien kunnioittamiseen sekä jokaisen oikeuteen kantaa asetta.⁵²

Tämän argumentaation legitimoimiseksi evankelikaalisissa kirkoissa on Kobes du Mezin mukaan ylläpidetty vahvoja viholliskuvia. Eri vuosikymmeninä kommunismi, ihmisoikeusliike, feminismi, liberaali yliopistomaailma, media, islam ja Kiina ovat toimineet tällaisina uhkakuvina. Koska amerikkalainen elämäntapa ja yhteiskunta koetaan olevan uhattuina, katastrofin välttämiseksi tarvitaan vahvoja ja miehekkäitä johtajia, joille kaikki keinot ovat sallittuja. Tästä näkökulmasta valkoisten evankelikaalikristittyjen antamaa tukea Trumpille ei Kobes du Mezin mukaan ole vaikea ymmärtää.⁵³

Juha Ahvio muotoilee myös yllä kuvattua miesideaalia. Ahvion mukaan suurinta lähimmäisrakkautta osoittaa sotilas, joka on valmis kuolemaan kodin, isänmaan ja lähimmäisten puolustamiseksi. Hän korostaa myös sukupuolierojen jumalallista alkuperää.⁵⁴ Se, että arvokonservatiivinen isänmaallinen kristitty tuo julki tällaisia arvoja, ei ole mikään yllätys. Mutta kun kenttäpiispa, luterilaisen kirkon maltillisen keskiuoman edustajaksi koettu henkilö, käyttää samankaltaista retoriikkaa, tulee ilmeiseksi, että populistien vaikutus ei tätä nykyä rajoitu tiettyihin puolueisiin tai hengellisiin liikkeisiin, vaan saattaa levitä myös laajemmin kirkolliseen keskusteluun.

Kenttäpiispa Pekka Särkiön blogikirjoitus kesäkuussa 2020 herätti niin laajaa huomiota sekä sosiaalisessa että perinteisessä mediassa, että Puolustusvoimien johto katsoi välttämättömäksi sanoutua siitä nopeasti irti. Kirjoittaja itse poisti sen samana päivänä (21.6.), pyysi anteeksi aiheuttamansa hämminkiä ja käyttämänsä tyyliä. Tapio Puolimatka ja monet muut

⁵¹ White Evangelical Christians 2020; Kärkkäinen 2020.

⁵² Kobes du Mez 2020, 10–11, 25.

⁵³ Kobes du Mez 2020, 13, 132–133, 268; Kärkkäinen 2020.

⁵⁴ Ahvio 2019b, 94.

konservatiiviset kristityt sen sijaan ottivat siitä kaiken mahdollisen ilon irti, ja Puolimatka on myös mahdollistanut sen, että alkuperäinen blogi oli luettavana ainakin vielä huhtikuussa 2021.⁵⁵

Puhuttaessa luterilaisen kirkon, isänmaallisuuden, maanpuolustuksen ja sukupuoliroolien keskinäisistä kytköksistä, kenttäpiispan rooli on sekä kiinnostava että äärimmäisen herkkä. Siksi pidän perusteltuna sisällyttää hänen blogikirjoituksensa tähän tutkimukseen, varsinkin, kun hän verrattain lyhyessä tekstissään viljelee runsain mitoin kansallisten populistien suosimaa retorista strategiaa. Hyvä esimerkki tästä on hänen yleistävä kritiikkensä marxilaisuutta ja sen inspiroimaa kulttuurieliittiä kohtaan:

Vallankumouksellinen kulttuurieliitti toimi taistelevina pioneereina promiskuiteetin rintamalla jo vuosisata sitten harrastaen sukupuolisuhteita yli sukupuoli- ja avioliittorajojen.⁵⁶

Särkiön mukaan eliitti horjuttaa näin Jumalan antamaa tukevaa pohjaa elämälle.

Kulttuurieliitti yrittää Särkiön salaliittoteorian mukaan hiljaisuudessa murentaa avioliittoa, miehen ja naisen sukupuolijakoa, isän ja äidin muodostamaa ydinperhettä sekä lasten kotikasvatusta. Tämän kehityksen hedelminä kenttäpiispa mainitsee ehkäisytabletit, Tinder-deittipalvelun, vapaat suhteet ja polyamorianta. Samalla hän oikeistopopulistien tavoin syyttää mediaa, tässä tapauksessa *Helsingin Sanomia*, tämän kielteisen kehityksen edistämisestä.

Kenttäpiispan erityisenä huolena näyttää olevan nuorten aikuisten haluttomuus sitoutua parisuhteeseen ja tulla vanhemmiksi. Aineellinen hyvinvointi ja vapaa seksi johtavat hänen mukaansa nuorten ylipaino-ongelmiin ja yleistyvään ahdistukseen. Tätä vapaudenpalvontaa kenttäpiispa tulkitsee yritykseksi vapautua sotaveteraanien sukupolven vallasta ja arvoista. Polarisointi sotaveteraanien ja tämän päivän nuorison välillä muistuttaa vahvasti populistien harrastamaa retoriikkaa.

Väitettä, että sukupuolijako luo tukevan perustan yhteiskunnalle, kenttäpiispa perustelee lainaamalla otteita Veikko Huovisen romaanista *Lentsu* vuodelta 1978. Lainauksissa kritisoidaan populistisin sanankäntein ankarasti poliittista eliittiä, jonka väärinkäytösten johdosta on tuhattu ” – – kolmen sukupolven raadanta, nimittäin isien omaisuus, nyt elävien työtulo ja myös tulevan polven toimeentulo.” Poliitikot ovat tappaneet yrittäjähengen ja kaiken omatoimisuuden ja luoneet maahan korruption, veronkavalluksen ja masennuksen ilmapiirin.

Bloginsa lopuksi kenttäpiispa lainaa kommentoimatta romaanin keskeisen henkilön, pienviljelijän, ronskia ilmaisuja:

Mutta sitä minä pien höpöpuhheena, että naisella olisi joku rooli, josta sen pitäisi vappautua. Naisen pitää tehdä lapsia ja hoitaa ne ja laittaa ruokaa ja ommella. Näin on ollut maalimoitten alusta. Nainen joka ei hoija virkaansa, luuhittelloo joutavan panttina täällä elämän koleikkomailla. Se on jokkaisen naisen ja miehen velvollisuus, että pannaan – – siis tuota-tät-että, se karvakannel soimaan ja tehään uusia ihmisiä maapallolle hipsimään.

On toki mahdollista, että teksti on tarkoitettu humoristisen provosoivaksi. Huomionarvoista on kuitenkin, että kommentoidessaan syntyneitä kohua kenttäpiispa itse arvioi, että eniten

⁵⁵ Särkiö 2020a; Särkiö 2020b; Puolimatka 2020.

⁵⁶ Särkiö 2020a.

vastareaktioita olivat luultavasti herättäneet hänen marxismista esittämänsä kannat. Sen sijaan hän ei sanallakaan kommentoinut sitä naiskuvaa, jota hän blogitekstissään edusti.⁵⁷

Kotoperäinen ekoteologia

Pauliina Kainulainen on luonut kontekstuaalisen ekoteologian, ”metsän teologian”, jossa hän yhdistää vaikutteita vanhasta suomalais-ugrilaisesta perinteestä, alkuperäiskansojen luonnonläheisestä uskonnollisesta ajattelusta, feministiteologiasta, vapautuksen teologiasta ja erilaisista kontemplatiivisista traditioista.⁵⁸ Hän pyrkii pukemaan kristillistä sanomaa muotoon, joka puhuttelisi tämän päivän suomalaisia, ja hakee vastausta kysymykseen, voiko kristinuskosta kehkeytyä luonnonuskonto, joka auttaisi suomalaisia löytämään uudelleen rakastavan ja kunnioittavan suhteen luontoon.⁵⁹

Kainulainen pyrkii elvyttämään vanhat kansalliset ideologiset, uskonnolliset ja moraaliset resurssit, sortumatta kansallismieliseen itseriittoisuuteen. Hän haluaa ymmärtää suomalaisuuden avoimesti ja vieraanvaraisesti, mutta samalla huomioiden suomalaisten ainutlaatuista suhdetta luontoon, ja ennen kaikkea metsiin ja järviin. Hän korostaa, että vahva ideologinen ja hengellinen omavaraisuus tarjoaa otollisen maaperän vieraanvaraisuudelle. Kainulaisen edustamat arvot ja hänen puolustamansa poliittinen linja ja ekologinen aktivismi eroavat siis selvästi kansallismielisten populistipuolueiden agendasta.⁶⁰

Kainulaisen tekstissä ja argumentaatiossa esiintyy kuitenkin yllättävän monta populistista elementtiä. Hän korostaa vahvasti kansallisen perinnön ja suomalais-ugrilaisen perimän merkitystä, ja puhuu menneisyyden ikäpolvien viisaudesta verenperintönä. Kainulainen edustaa myös käsitystä Karjalasta, ja varsinkin Vienan Karjalasta, suomalaisten kulttuurisena sydänmaana. Hän osoittaa kritiikkiä yhteiskunnallista ja kirkollista eliittiä kohtaan, ja korostaa ihmisten tarvetta juurtua paikalliseen asuinympäristöönsä. Kainulainen pyrkii myös herättämään suomalaisia arvostamaan heidän äidinkieleensä sisältyviä erityisiä arvoja, ja hän haluaa vapauttaa suomalaisten mielet länsimaisten ajattelutapojen kolonisaatiosta.⁶¹

Haluan kuitenkin kiinnittää uudella tavalla huomiota suomalais-ugrilaisen ajattelun antamiin aineksiin ymmärtää kristillinen usko. Etsin omista kulttuurijuuristani sellaista käsitystä maailmasta ja tiedosta, joka voisi auttaa ymmärtämään kristinuskon ominta olemusta paremmin kuin pitkään vallinneet (läntiset) käsitykset.⁶²

Ihmisen tarvitsee Kainulaisen mukaan juurtua ja kiinnittyä johonkin, josta voi ammentaa voimaa mielen uudistamiseen.⁶³ Tämä tuo mieleen David Goodhartin kuvaamat Somewheres – eli ne ihmiset, jotka kokevat olevansa ennen kaikkea sitoutuneita omaan paikallisyhteisöönsä, eivätkä näe itseään maailmankansalaisina. Kainulainen edustaa kuitenkin samalla vapautuksen teologiaa,

⁵⁷ Särkiö 2020b.

⁵⁸ Kainulainen 2013, 16, 24; Kainulainen 2019, 10.

⁵⁹ Kainulainen 2013, 16-17; Kainulainen 2019, 18, 21, 43.

⁶⁰ Kainulainen 2019, 44, 166-169, 249.

⁶¹ Kainulainen 2013,16; Kainulainen 2019, 20, 84-89, 148. ”Muutama kesäinen Vienan-matka antoi minulle ruumiillisen ja henkisen kosketuksen kulttuuriin, joka on säilyttänyt paljon enemmän vanhaa suomalais-ugrilaista olemien tapaa kuin tämä modernisoitu Suomi.” Kainulainen 2019, 88.

⁶² Kainulainen 2013,16.

⁶³ Kainulainen 2013, 15.

joka tulkitsee maailmaa köyhien ja marginalisoitujen ihmisten näkökulmasta. Hän korostaa sekä kristittyjen globaalia solidaarisuutta, että kirkon luonnetta maailmanlaajuisena yhteisönä.⁶⁴

Käsitteillä ”omavarainen” ja ”kotoperäinen” Kainulainen kuvaa sitä henkistä pääomaa, jota hän katsoo löytäneensä vanhasta kansanomaisesta viisaudesta. ”Kotoperäisellä viittaa vanhimpaan sielunkerrostumaamme, suomalais-ugrilaiseen.”⁶⁵ Nykyihminen on vieraantunut luonnosta ja suhtautuu siihen lähinnä resurssina. Kainulaisen mielestä paluu kestävään luontosuhteeseen käy omavaraisuuden kasvattamisella sekä taloudellisessa että henkisessä mielessä: mitä enemmän ihminen oppii ymmärtämään riippuvaisuutensa lähiympäristöstään, sitä enemmän hän oppii arvostamaan ja kunnioittamaan sitä.

Henkisesti omavarainen ihminen uskaltaa olla vieraanvarainen, ja hän osaa myös arvostaa muualta tulleiden ihmisten edustamaa viisautta. Suomalaisten ei siis tarvitse hakea henkistä pääomaansa muualta: kaikki tarvittavaa löytyy jo omasta perinteestä. Mutta koska nämä perinteiset viisaudet ovat jääneet unohduksiin, saattaa niiden löytäminen edellyttää inspiraation hakemista esimerkiksi alkuperäiskansoilta, luonnonuskonnoista ja mystiikkaa viljelevästä ortodoksisesta kristillisyydestä. Kainulainen mainitsee erityisesti saamelaisten tavan yhdistää oman kulttuurinsa viisaus kristinuskosta löytyviin arvokkaimpiin elementteihin.⁶⁶

Omavaraisuuteen kuuluu Kainulaisen ajattelussa myös maan enemmistökielen korostaminen. Kainulaisen mielestä suomen kieli ilmentää ugrilaista holistista maailmankuvaa, jossa asioita nähdään muodossa ”sekä-että”, eikä ”joko-tai”. Hän viittaa myös kielioppiin, jossa pronomini ”hän” viittaa sekä mieheen että naiseen. Lisäksi runsas passiivimuotojen käyttö tekee suomen kielen sopivaksi välineeksi mystiikalle.⁶⁷

Kainulainen näkee myös suomen kielen kehityksessä merkkejä kulttuurien välisestä kamppailusta. ”Kirjoitustaidon tulo oli yksi suuri henkinen siirtymä etäämmälle välittömästä kontaktista luontoon.”⁶⁸ Kainulainen arvostaa erityisesti murrekieltä, koska kotoperäinen kulttuuri on ennen kaikkea ollut suullinen kulttuuri. Suomen kirjakieli sisältää paljon enemmän vaikutteita länsimaisesta ajattelusta, ja myös puhekielen sisällä hän näkee jännitteen läntisten ja itäisten murteiden välillä. ”Siksi minulle on tarpeen tietoisesti arvostaa omaa, itäisempää kieltäni.”⁶⁹

Suomalainen kulttuuri on aina ollut sekoitus erilaisia vaikutteita, ja tätä Kainulainen pitää myönteisenä asiana. Muualta saapuneet vaikutteet ovat hänen mielestään onnistuneet tasapainottamaan suomalaiseen elämänasenteeseen kuuluvat negatiiviset ulottuvuudet, kuten esimerkiksi sisäänpäinkääntyneisyyden ja epäluulon vieraita ihmisiä ja ilmiöitä kohtaan.⁷⁰

Kainulainen tekee kuitenkin selkeän eron hedelmällisten ja haitallisten vaikutteiden välillä. Hän luo kärjistetyn polarisaation: yhdellä puolella ovat kotoperäinen viisaus, maalaisjärki, holistinen ihmis- ja todellisuuskäsitys sekä mystiikka, toisella puolella taas länsimainen rationaalinen,

⁶⁴ Kainulainen 2013, 65-66; Kainulainen 2019, 102.

⁶⁵ Kainulainen 2019, 20, 197-198.

⁶⁶ Kainulainen 2019, 95-98.

⁶⁷ Kainulainen 2013, 107; Kainulainen 2019, 120.

⁶⁸ Kainulainen 2013, 37.

⁶⁹ Kainulainen 2019, 39.

⁷⁰ Kainulainen 2019, 20, 82.

uusplatonistista dualismia edustava teologia, jota leimaavat moderniin länsimaiseen kulttuuriin kuuluvat pyrkimykset kontrolliin, hyötyajatteluun ja tehokkuuteen. Hän väittää, että hänen ”ugrilaisittain painottuneet geeninsä” johdattavat hänet välttämään konflikteja, ja kuvaa kulttuurista kamppailua ugrilaisten ja länsimaisten elementtien välillä.⁷¹

Positiivisesti ladattuja teologisia ilmaisuja hänen ajattelussaan ovat esimerkiksi trinitaarisuus, ristin teologia, luomisusko, armo, panenteismi, apofaattinen teologia, riitit ja mystiikka. Luterilaisessa perinteessä Kainulainen arvostaa armon keskeisyyttä, sekä läheistä yhteyttä arjen askareiden ja pyhän kohtaamisen välillä. Luterilaista teologiaa leimaa kuitenkin Kainulaisen mukaan liiaksi rationaalinen ja opillinen asenne, jonka johdosta tunteiden, symbolien ja mystiikan ymmärtäminen on jäänyt taka-alalle.⁷²

Metsän teologia on sekä vapauttava että parantava teologia, joka pyrkii parantamaan ne haavat, jotka länsimainen kulttuuri, ajattelu ja elämäntapa ovat saaneet aikaan. Mielen ennallistaminen ja luonnon ennallistaminen kulkevat käsi kädessä. Kainulainen kutsuu tätä henkistä mielenmuutosta uudelleen metsittymiseksi. Ihanteena on askeettisen riippumattomuuden ja kohtuullisuuden elämänsänsä, joka on ankkuroitunut kontemplatiiviseen hengellisyyteen ja jota leimaa vapautuminen pyrkimyksestä menestykseen, sosiaaliseen arvostukseen ja taloudelliseen vaurastumiseen. Kainulainen peräänkuuluttaa valmiutta vapaaehtoiseen köyhyyteen, solidaarisuudessa sekä luonnon että kaikkein köyhimpien ja haavoittuvimpien ihmisryhmien kanssa.⁷³ Kainulaisen mukaan Jeesus toimii hänelle rohkaisevana esikuvana, kuten myös Lutherin korostama ajatus, että Kristus ei ilmaise Jumalan rakkautta voimalla eikä kirkkaudella, vaan heikkoudessa ja köyhyydessä.⁷⁴

Lopuksi

Olen edellä analysoinut Timo Soinin, Juha Ahvion, Pekka Särkiön ja Pauliina Kainulaisen argumentaatiota rajatun kirjallisen materiaalin perusteella. En väitä pystyväni erittelemään, mitä he oikeastaan ajattelevat, vaan tyydyn kuvaamaan, miten he, vaihtelevista tavoitteistaan huolimatta, kutovat näissä teksteissä yhteen kristillistä perinnettä, suomalaisia arvoja ja nationalismia populismin keinoin. Tässä osiossa teen yhteenvedon analyysini tuloksista artikkelin alussa esittelemäni populismia ja kevytnationalismia määrittelevien kriteereiden avulla.

Populismi on määritelmän mukaan ohut ideologia, koska se aina ilmenee välineenä tiettyjen ideologisten tavoitteiden saavuttamiseksi, joiden tärkeys oikeuttaa retoriset ylilyönnit tai ainakin yksinkertaistavat polarisaatiot. Ahviolla päätavoite on arvokonservatiivisten nationalistien ja kristittyjen herättäminen yhteiseen taisteluun. Soini muotoilee ihanteekseen kristillisen sosialismin yhdistyneenä hyvinvointisovinismiin. Särkiö pyrkii palauttamaan perinteiset sukupuoliroolit ja perhekäsitykset arvoonsa, jotta Suomeen syntyisi riittävästi uusia kansalaisia. Kainulainen vetoaa suomalaisten ugrilaisiin juuriin, jotta he löytäisivät uudelleen kunnioittavan suhteen luontoon ja kohtuullisuuteen pyrkivän elämäntavan.

⁷¹ Kainulainen 2013, 115; Kainulainen 2019, 56-57, 122-123, 167.

⁷² Kainulainen 2013, 45-47; Kainulainen 2019, 110, 152-153.

⁷³ Kainulainen 2013, 18-19, 74-76, 171; Kainulainen 2019, 21, 117, 194.

⁷⁴ Kainulainen 2013, 123. Kainulainen 2019, 127-128, 167-168.

Kaikkia neljää yhdistää nostalginen kaipuu kadotettuun menneisyyteen yhdistettynä käsitykseen aidosta ja alkuperäisestä kansasta. Soini nostaa esille paikallisympäristöönsä sitoutuneet ihmiset, Goodhartin terminologialla ”Somewheres”, ja Kainulainenkin pitää paikallisuuteen juurtumista ja edellisten sukupolvien viisauden löytämistä edellytyksinä luonnon arvostamiselle. Särkiö kritisoi sekä päivän nuorisoa, kulttuurieliittiä että politikkoja vertaamalla heitä sotaveteraanisukupolveen. Sekä Kainulainen että Ahvio viittaavat biologiaan ja geeneihin määritellesään suomalaisuutta, ja he pitävät Vienan Karjalaa suomalaisen kulttuurin sydänmaana, vaikka he tekevät näistä havainnosta tyystin erilaiset johtopäätökset.

Populismi retorisenä strategiana ja tyylinä näkyy Soinilla, Ahviolla ja Särkiöllä ronskeina kielikuvina ja yksinkertaistavina vastakkaisasetteluina. Kainulaisen tyyli on toisenlainen, pohdiskeleva ja tunnusteleva. Kuitenkin hänenkin teksteissään löytyy vahvoja polarisaatioita: perinteinen suomalais-ugrilaisuus vastaan moderni kulttuuri, kontemplatiivinen itäinen perinne vastaan rationaalinen läntinen teologia ja niin edelleen.

Populismiin vaikuttavista tekijöistä Eatwell ja Goodwin mainitsevat epäluulon auktoriteetteja, valtaapitäviä ja mediaa kohtaan, sekä pelon hyviksi koettujen asenteiden ja arvojen luhistumisesta. Särkiön satiirin kohteena ovat sekä kulttuurieliitti, media että poliitikot, jotka turmelevat edellisten sukupolvien perinnön. Ahvio viljelee salaliittoteorioita muitten puolueiden ajamasta joukkomaahanmuutosta, joka uhkaa johtaa islamisoitumiseen. Soini, joka itse on toiminut sekä ministerinä että puoluejohtajana, haluaa antaa kuvan itsestään kansanmiehenä, joka jatkuvasti on kuunnellut tavallista kansaa ja näin onnistunut pysymään valtaeliitin ulkopuolella. Kainulainen ei niinkään viljele epäluuloa, mutta kritisoi sekä elinkeinoelämää, kirkkoa että politikkoja luontoarvojen uhraamisesta, samalla kun hän peräänkuuluttaa perinteisten tapojen ja arvojen uudelleen löytämistä.

Eatwellin ja Goodwinin mainitsemat kolmannet ja neljännet tekijät populismin taustalla, eli pelko oman tulotason suhteellisesta alenemisesta ja haluttomuus sitoutua mihinkään instituutioon tai puolueeseen, eivät ole näkyvästi esillä analysoidussa materiaalissa. Kolmen miespuolisen vaikuttajan teksteissä nämä kysymykset eivät nouse pintaan, ehkä siksi, että kaikki kolme ovat sitoutuneet instituutioihin tai poliittisiin liikkeisiin, ja Kainulainen pitää päinvastoin tulotason vapaaehtoista alentamista tavoiteltavana ihanteena. Näistä viimeksi mainituista havainnoista huolimatta katson analyysini osoittavan, että kaikki neljä käsiteltyä kirjoittajaa soveltavat populistista retoriikkaa ja populistisia käsityksiä, joskin eri tavoilla ja eri korostuksilla.

Artikkelini alussa esittelin myös neljä tapaa, millä populistiset poliitikot eri maissa ovat kytkeneet uskonnon politiikkaan. Näistä neljästä Ahvio liittää yhteen uskon, politiikan ja nationalismin toisiinsa kaikkein selvimmin. Soini viljelee raamatullista kieltä ja perustelee henkilökohtaisia tavoitteitaan kristillisellä vakaumuksellaan, mutta ei vedä suoria vaikutuslinjoja Raamatusta tiettyihin ratkaisuihin. Kainulainen pitää kristinuskoa yhtenä niistä monista resursseista, jotka voivat auttaa ihmisiä tämän päivän Suomessa havahtumaan ja muuttumaan. Hän kuuluu myös niihin, jotka rakentavat kansallista identiteettiä yhdistämällä esikristillisiä vaikutteita kristinuskon tuomiin arvoihin ja käsityksiin. Särkiö ei ota kantaa puoluepolitiikkaan, mutta kritisoi vahvasti marxilaista kulttuurieliittiä ja kuvaa sitä syypäänä moraalisen rappioon nyky-Suomessa.

Lopuksi otan pohdittavaksi populismikirjallisuudessa esitetyn väitteen, jonka mukaan paras vastalääke äärikansallisten populististen puolueiden voittokululle on nationalismin kevytversio: maltillinen nationalismi tai säädyllinen populismi. Näiden pyrkimysten tavoitteena on tukea kansalaisten tuntemaa ylpeyttä omaa maata ja sen yhteiskuntajärjestelmää kohtaan sortumatta kansallismieliseen itseriittoisuuteen ja muukalaisvihamielisyyteen. Ahvio on selvästi näistä neljästä lähimpänä nationalismin vahvaa muotoa, johon kuuluu sekä primordialismia, essentialismia, että nativismia. Muut analysoidut kirjoittajat sijoittuvat lähemmäksi kevytnationalismia. Soini pyrkii antamaan kuvan itsestään säädyllisenä populistina ottamalla henkilökohtaisesti etäisyyttä maahanmuuttovastaisuuteen, samalla kun hän puolustaa sosiaalisen hyvinvoinnin kohdistumista ensisijaisesti oman maan kansalaisiin. Särkiö puolustaa sotaveteraanisukupolven edustamia elämänarvoja ottamatta kantaa maahanmuuttoon, kun taas Kainulainen vetoaa suomalaisten ylpeyteen omaa kulttuuria ja kieltä kohtaan tasapainotellessaan henkisen omavaraisuuden ja vieraanvaraisuuden välillä.

Oletus populistisen retoriikan leviämisestä eri poliittisiin ja teologisiin suuntauksiin on perusteltu. Se, missä määrin nationalistisen populismin kevytversiot pystyvät tarjoamaan vaihtoehdon nationalistiselle populismille, jää riippumaan siitä, mihin poliittisiin tarkoituksiin tämän tyyppisiä tekstejä käytetään. Populistisen retoriikan omaksuminen voidaan tulkita leikkimiseksi tulella: populistiset polarisaatiot perustellaan usein sillä, että tarkoitus pyhittää keinot. Kirjoittajan on kuitenkin mahdotonta hallita sitä, mihin tarkoituksiin hänen vahvoja retorisia polarisaatioitaan saatetaan käyttää. Siksi tarvitaan jatkuvaa kriittistä keskustelua siitä, miten nationalistinen populistinen retoriikka näky kirkollisessa, teologisessa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa maassamme.

Kirjallisuus

Ádám, Zoltán & András Bozóki (2019). Radical Right-wing Populism and Nationalized Religion in Hungary. Simone Sinn & Eva Harasta (toim.), *Resisting Exclusion. Global Theological Responses to Populism*. LWF Studies 2019/01. Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt, 91–108.

Ahonen, Talvikki (2020) Suomen kristillisdemokraattien poliittisten ohjelmien uskontoperustaiset arvot. *Teologinen Aikakauskirja* 3/2020, 233–249.

Ahvio, Juha (2019a). *Sananvapaus uhattuna Suomessa. Vihapuhe, ihmisoikeudet ja media*. Helsinki: Kuva ja sana.

Ahvio, Juha (2019b). *Kristittyinä Suomessa. Miten olla, elää ja toimia?* Helsinki: Kuva ja sana.

Denker, Angela (2019). *Red State Christians. Understanding the Voters Who Elected Donald Trump*. Minneapolis: Fortress Press.

Eatwell, Roger & Matthew Goodwin (2018). *National Populism. The Revolt Against Liberal Democracy*. London: Penguin.

Forster, Dion A. (2019). State Theology and Political Populism in South Africa? A Kairos Critique. Simone Sinn & Eva Harasta (toim.), *Resisting Exclusion. Global Theological Responses to Populism*. Geneva: Lutheran World Federation.

- Goodhart, David (2017). *The Road to Somewhere. The New Tribes Shaping British Politics*. London: Penguin.
- Hadj-Abdou, Leila (2016). The 'Religious Conversion' of the Austrian Freedom Party. Nadia Marzouki, Duncan McDonnell & Olivier Roy (toim.), *Saving the People. How Populists Hijack Religion*. Oxford: Oxford University Press.
- Hjelm, Titus (2020) Uskonnon "paluu" eduskuntapolitiikkaan: Desekularisaatio vai metodologinen harha? *Teologinen Aikakauskirja* 3/2020, 250–265.
- Huntington, Samuel P. (1996) *The Clash of Civilisations and the Remaking of the World Order*. London: Touchstone Books.
- Judis, John B. (2016) *The Populist Explosion. How the great recession transformed American and European politics*. New York: Columbia Global Reports.
- Judis, John B. (2018) *The Nationalist Revival. Trade, immigration, and the revolt against globalization*. New York: Columbia Global Reports.
- Kainulainen, Pauliina (2013) *Metsän teologia*. Helsinki: Kirjapaja.
- Kainulainen, Pauliina (2019) *Suuren järven syvä hengitys. Luontosuhde ja kokonainen mieli*. Helsinki: Kirjapaja.
- Kobes du Mez, Kristin (2020) *Jesus and John Wayne. How White Evangelicals corrupted a Faith and Fractured a Nation*. New York: Liveright Publishing Corporation.
- Kyyrö, Jere (2020) Uskonnon ja katsomusten asemat eduskuntapuolueiden poliittisissa ohjelmissa 1999-2019. *Teologinen Aikakauskirja* 3/2020, 196–216.
- Kärkkäinen, Veli-Pekka (2020). *Kotimaa24:n blogi*. <https://www.kotimaa24.fi/blogit/veli-matti-karkkainen-kuinka-amerikkalainen-oikeistokristillisuus-moi-sielunsa-paholaiselle/> (luettu 18.05.2021)
- Löppönen, Paavo (2020). Populismien ideologia ja politiikka. *Kanava* 2/2020, 18–23.
- Martinson, Mattias (2017). *Sekularism, populism, xenofobi*. Malmö: Eskaton.
- Müller, Jan-Werner (2016). *What is Populism?* Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Ngnambi, Christel Lamère (2019). Populists, Christians and Christianity: A bird's eye-view. Susan Kerr (toim.), *Is God a Populist? Christianity, Populism and the Future of Europe*. Oslo: Frekk Forlag, 70–91.
- Pakkasvirta, Jukka & Saukkonen, Pasi (2004). Nationalismi teoreettisen tutkimuksen kohteena. Jukka Pakkasvirta & Pasi Saukkonen (toim.), *Nationalismit*. Helsinki: WSOY, 14-45.
- Palmu, Heikki (2018). Laura Huhtasaari Mikaelin kirkossa. *Kotimaa24:n blogi* lokakuu/2018. <https://www.kotimaa24.fi/blogit/laura-huhtasaari-mikaelin-kirkossa/> (luettu 18.5.2021).
- Parkkinen, Laura (2017). Timo Soinin Kaanaan kieli – pelastuksen politiikkaa ja saarnapuhetta. Tuija Saresma & Emilia Palonen (toim.), *Jätkät ja jytkyt*. Tampere: Vastapaino, 273–296.

- Pesonen, Heikki & Tuula Saaranaho (2019). Johdanto: uskontojen paikka julkisessa tilassa. Heikki Pesonen, Tuula Saaranaho & Sini Paukkunen (toim.), *Uskonto ja maailmanpolitiikka*. Helsinki: Gaudeamus, 301–308.
- Puolimatka, Tapio (2020). Kenttäpiispan tärkeä kannanotto Tapio Puolimatkan blogi kesäkuu/2020. <https://www.seurakuntalainen.fi/blogit/kenttapiispan-tarkea-kannanotto/> (luettu 18.5.2021)
- Rydgren, Jens (2004). *Från Le Pen till Pim Fortuyn : populism och parlamentarisk högerextremism i dagens Europa*. Stockholm: Liber.
- Schmiedel, Ulrich (2019). Hijacked or Hooked? Religion in Populist Politics in Germany. *Is God a Populist? Christianity, Populism and the Future of Europe*. Susan Kerr (toim.), Oslo: Frekk Forlag, 94-105.
- Soini, Timo (2020). *Populismi*. Helsinki: Pole-Kuntatieto. (e-kirja Epub)
- Spencer, Nick (2019) 'The Dog That Didn't Bark': Christian Populism in the UK. *Is God a Populist? Christianity, Populism and the Future of Europe*. Susan Kerr (toim.), Oslo: Frekk Forlag, 172–188.
- Stenner, Karen (2005) *The Authoritarian Dynamic*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Stenner, Karen & Haidt, Jonathan (2018). Authoritarianism is not a momentary madness, but an eternal dynamic within liberal democracies. *Can It Happen Here? Authoritarianism in America*. C.R. Sunstein (toim.), New York: Dey Street Books, 175-219.
- Särkiö, Pekka (2020). Vallankumouksen hedelmät kypsyvät. *Kotimaa24:n blogi* 21.6.2020. <http://archive.is/m2gF4> (luettu 18.5.2021)
- Särkiö, Pekka (2020). Blogitekstin johdosta. *Kotimaa24:n blogi* 21.6.2020. <https://www.kotimaa24.fi/blogit/hedelmät-kypsyvat/> (luettu 18.5.2021)
- Toivanen, Meri (2020). Kenttäpiispa Pekka Särkiö julkaisi blogin, poisti sen ja pyysi anteeksi – näin hän vastaa kritiikkiin. *Kotimaa 24*, 23.6.2020. <https://www.kotimaa24.fi/artikkeli/kenttapiispa-pekka-sarkio-julkaisi-blogin-poisti-sen-ja-pyysi-anteeksi-nain-han-vastaa-kritiikkii/>
- White evangelical Christians stick by Trump again, exit polls show. *The Guardian* 6.11.2020. <https://www.theguardian.com/us-news/2020/nov/06/white-evangelical-christians-supported-trump>
- Wogaman, J. Philip (2011). *Christian Ethics. A Historical Introduction*. Louisville: Westminster John Knox Press.